

LA NOSTRA HISTÒRIA UNIVERSAL DEL FULADÚ

COL·LECTIU

Girona, Catalunya

*"L'encontre amb l'Altre, amb éssers humans diferents, constitueix des de sempre l'experiència fonamental i universal de la nostra espècie"*¹

En aquells mateixos anys en què França pretenia protegir fronteres claudicant davant Hitler, els mestres van arribar al cor del Fuladú (país dels fules a l'actual Senegal), una de les regions més ignorades per la trama colonitzadora d'entreguerres². Els enviava la metròpolis en campanya puntual per a combatre l'analfabetisme i introduir una alenada de "progrés" en indrets desproveïts -es creia- de tot rastre de coneixements i cultura, però l'operació va ser un fracàs estrepitos per manca absoluta d'alumnes. Les famílies amagaven els nens al bosc al pas dels forasters. A què es devia aquesta insòlita actitud? Senzillament, tenien por de perdre els seus fills. Era molt viu encara el record sagnant de les últimes captures humanes provocades pel comerç d'esclaus, però sobretot hi havia el temor generalitzat que el que aprendrien els joves de la ma d'aquells "civilitzats" expedicionaris seria precisament el rebuig a la pròpia identitat, la renúncia a tot el que els mantenia units per afrontar els treballs de viure.

No els faltaven raons per la desconfiança. Entre els segles XV i XIX, uns 15 milions d'homes i dones en la millor edat productiva i reproductiva havien estat transportats a les colònies americanes, on contribuirien com a ma d'obra forçada als processos de formació de l'economia capitalista. Per contra, el continent africà, privat de la potència de la seva joventut i sotraguejat per l'impacte físic i moral de la barbàrie, veuria interrompuda la seva pròpia evolució i davallaria cap a un endarreriment no per atzar inversament proporcional al desenvolupament europeu³. Però aquells pares del Fuladú intuïen, a més, que els mestres de la colonització podien ser tan devastadors com els antics traficants. Perquè al cap i a la fi, els negres rapinyaven la "mercaderia" i se n'anaven; en

canvi l'objectiu dels nous amos era quedar-se i explotar les matèries primeres, els minerals, els diamants... pel seu exclusiu profit. Calia, per aconseguir-ho, actuar sobre les consciències i dividir les comunitats semblant hostilitat entre elles i dependència de l'exterior. Van capgirar el sistema de valors tradicional basat en la solidaritat com a garantia de supervivència i van dur l'autèntica pobresa al continent que és el predomini del benefici individual per damunt de l'interès del grup.

En aquesta conjuntura, l'escola, com a portaveu del poder colonial, va jugar un eficaç paper repressor tot ensenyant el més destructiu dels preceptes: abans de l'arribada de l'home blanc, l'Àfrica vivia en el no res, sense llengua, ni cultura, ni història. En conseqüència, els alumnes instruïts en aquests principis eren perfectament capaços de resseguir les muntanyes de França amb els ulls clucs i citar els filòsofs clàssics, però ignoraven la geografia del seu país i per descomptat, no coneixien cap africà digne de figurar en els plans d'estudi per mèrits propis⁴. Seguint el plantejament de Kapuscinski, diríem doncs que l'encontre amb l'Altre s'havia establert segons la dialèctica de la violència, el menyspreu i la humiliació, "justificada" moralment per la pretesa superioritat racial dels dominadors i plasmada a la pràctica en una contínua i implacable apropiació dels recursos.

El cas és que al cap d'uns anys els nois del Fuladú més o menys alfabetitzats tindrien ocasió de conèixer personalment el paisatge europeu. Reclutats com a soldats juntament amb molts altres senegalesos, van combatre el nazisme encarnat en un Tercer Reich que havia omplert el continent de camps d'extermini. De tornada a casa van ser recompensats amb l'oblit i, pitjor encara, amb la mort, els que van atrevir-se a reclamar un tracte just per la seva gesta al costat dels "bons", dels aliats. Què es pensaven?. Els negres no tenien dret a la llibertat que havien defensat

pels blancs.⁵

Abans un Pierre que un Ibrahim

I la història continua amb el pas de les generacions. Trobem els fills d'aquells soldats de la Segona Guerra Mundial fent el viatge de l'emigració, especialment a partir de la dècada dels vuitanta, expulsats de casa pels plans d'ajustament estructural del Banc Mundial i del Fons Monetari Internacional que han empobrit i endeutat progressivament les poblacions del Tercer Món impedit de facto la seva independència. Trobem també alguns dels seus néts nascuts ja en un Primer Món que es presenta com a model integrador de democràcia i benestar, i en aquest escenari "privilegiat" els sentim lamentar, entre la desesperació i la ràbia, que "el meu color és el meu dolor" perquè "l'empresari sempre contracta abans un Pierre o una Céline que un Ibrahim o una Fatoumata". Ens referim a aquests joves que pul·lulen sense horitzó ni futur pels suburbis d'algunes ciutats europees i que a la pràctica es reconeixen exclosos socialment i culturalment dels drets de ciutadania amb els que han estat educats; els mateixos joves, per exemple, que durant tres setmanes del mes de novembre de 2005 van incendiar França per utilitzar l'expressió mediàtica que va donar la volta al món i que va crear força alarma en altres països que sumen nivells elevats d'immigració (a Berlín, Colònia, Lisboa i Brussel·les també es van produir alguns intents de revolta).⁶

Seria insensat no saber veure en el mirall que ens mostren aquests joves un advertiment seriós al sistema democràtic. Darrere dels contenidors, cotxes i comerços destrossats en els propis barris no hi ha la "racaille" (escòria) que hi va detectar un ministre; tampoc una confrontació de signe polític o religiós, i ni molt menys les civilitzacions en peu de guerra urbana que pronosticava la brama racista. Sinó la veu de l'apartheid que amb tot el seu malestar va explotar en la via pública, i d'una forma certament violenta va respondre davant les càmeres a la violència de la marginació habitualment oculta als ulls dels que no la pateixen. Darrere dels contenidors, cotxes i comerços destrossats sí que hi apareix com una amenaça real a la convivència i a la pau social, l'ombra dels guettos

i la impotència dels seus habitants que concentren un índex d'atur tres vegades superior al de la mitjana nacional, mentre, els diaris recullen els superàvits de les grans empreses obtinguts a costa d'acomiadaments massius de treballadors.

Paradoxes de la globalització que com remarca el professor Ulrich Bech, deixa moltes persones de banda per "supèrflues" segons la lògica freda del benefici econòmic: "Han emergit centres molt industrialitzats de creixement accelerat al costat de deserts totalment improductius, i aquests deserts no estan només *allà a fora*, a l'Àfrica, sinó també a Nova York, a París, a Roma, a Madrid i a Berlín. Àfrica és arreu. S'ha convertit en un símbol de l'exclusió. Hi ha una Àfrica real i moltes àfriques metafòriques, a l'Àsia, a Sudamèrica però també en les metròpolis europees, on les desigualtats del planeta, en la seva tendència globalitzada i local hi van marcant la seva particular empremta."⁷

I en aquest context els fills d'immigrants del Magrib o de l'Àfrica negra en territori europeu són –i se senten– doblement discriminats: per classe social i per origen cultural. No és per casualitat que durant les revoltes aixequessin la mà també contra l'escola, símbol de la igualtat d'oportunitats que ells necessitarien més que ningú però que la realitat els nega. De què els serveix tota la formació i els valors inculcats si quan opten a una oferta de treball han de camuflar la seva identitat, els seus noms de Mohamed, de Sekou o d'Alima, per accedir si més no a la possibilitat d'una entrevista personal? Finalment el color –"el meu dolor"– no enganya i el lloc està sempre reservat pel Pierre de torn, que potser ni tan sols s'ha presentat a la convocatòria. L'escola no és evidentment la responsable de la marginació ni té la vareta màgica per resoldre la situació difícil de les "àfriques metafòriques" que es reproduïen en les anomenades societats del benestar, però prenem bona nota del missatge de fons que transmeten els joves frustrats: No és admissible i sí indigna i contradictori que en democràcia l'encontre amb l'Altre es continuï fonamentant en la exclusió i en la discriminació identitària com a herència en prou feines renovada del vell ordre domini/submissió que van patir els seus avis de la nostra

història tan real com simbòlica del Fuladú.

Incorporar la diversitat

Al contrari, a la democràcia li correspon –i aquest és segurament el principal desafiament que té plantejat avui en dia– incloure en termes d'igualtat la immensa diversitat cultural que conflueix en els respectius espais nacionals. Es tracta d'un segon salt qualitatiu en la seva evolució històrica des que va néixer molt deficitària en la Grècia antiga on dones, estrangers (anomenats “bàrbars”) i esclaus no eren subjectes de drets ni tenien la capacitat d'exercir càrrecs. Més endavant, la democràcia moderna admetria la maduresa política de la dona, amb molta tardança, de fet, ja que no és pràcticament fins el segle XX que es va anar estenent a Amèrica i a Europa el sufragi universal. Ara és necessari suprimir la última gran segregació i incorporar sense més dilacions les minories a la plenitud de drets que gaudeix la resta de la població.

Les persones immigrades contribueixen a la riquesa econòmica, sociocultural i demogràfica dels llocs on s'han establert i en justa correspondència han de tenir els mateixos drets cívics, polítics i socioeconòmics ja que la llei els exigeix els mateixos deures. I en aquest aspecte l'exercici del dret de vot –que la majoria dels països europeus neguen als no nacionals– representaria el reconeixement efectiu de la seva aportació al benestar general i reforçaria els llaços de pertinença a la comunitat democràtica, a la vegada que impediria que els partits polítics aixequessin banderes demagògiques damunt seu, com fan alguns tot incitant a la xenofòbia i posant pals a la roda de la convivència intercultural. L'immigrat al que tan sovint es diu que ha de conèixer i respectar les normes de la societat on viu és, en realitat, mentre no voti un súbdit i no un ciutadà. Més que respecte a les normes de convivència, se li està demanant submissió cega, perquè ell no ha pogut participar en l'elecció dels qui generen les normes i pot legítimament pensar que li són imposades. En canvi l'immigrat que hagi pogut votar els seus representants pot entrar en un diàleg social i cultural, participatiu en tots els àmbits de la vida política, amb una percepció de la seva igualtat que li farà traspassar

la penosa consciència de súbdit fins assolir la digna consciència de ciutadà.

Certament una democràcia avançada no pot estar construïda de súbdits minoritzats sinó de ciutadans lliures i majors d'edat que independentment dels respectius orígens han d'exercir els seus drets i responsabilitats en igualtat de condicions. Els drets polítics, però també i molt essencialment, els drets socials: al treball, a l'habitatge, a la salut, a l'educació... els drets humans, a fi de comptes, que presenten un ritme de globalització molt inferior a les transaccions financeres. No és un repte nou el d'intentar unir democràcia amb justícia social i fer-les extensibles a tota la població del planeta. Tres dècades enrere el president del Senegal Leopold Sédar Senghor, ja denunciava aquesta contradicció que avui s'ha fet encara més dura: “Per què 10.000 dòlars de renda per càpita són insuficients quan parlem d'Euramèrica, mentre que 400 dòlars són més que suficients per a un país africà?” Val la pena reflexionar sobre la vigència de la conclusió a la que arribava per entendre a què s'enfronta realment un sistema democràtic que es proposi establir un nou marc de relacions basat en el respecte a la diversitat: “No hi haurà un nou ordre econòmic internacional mentre no hi hagi un nou ordre cultural internacional. Darrera el fracàs de les conferències Nord-Sud es detecta el menyspreu mal dissimulat dels països desenvolupats, els quals, considerant-se superiors des d'un punt de vista cultural, no se senten moralment obligats a deixar d'explotar els països del Tercer Món”.⁸

La diferència i la igualtat

Si com afirma Kofi Annan, secretari general de Nacions Unides, la generació actual disposa de la tecnologia i els recursos necessaris per convertir el desenvolupament en un dret a l'abast de tothom i alliberar la humanitat del jou de la misèria, només es podria entendre com un exemple del menyspreu que denunciava Senghor que no s'avancés cap el compliment dels Objectius del Mil·lenni i es mantinguessin els nivells de pobresa extrema que actualment condemnen uns 1.000 milions de persones a malviure amb menys d'un dòlar al dia i a anar morint de desnutrició i malalties.⁹ La pregunta elemental que

plantejem des de les nostres democràtiques societats del benestar és: quanta paciència més es pot demanar al Tercer Món? Perquè és ben cert que si des de la raó política global no es posa fi a un empobriment que alimenta –cal dir-ho clar– l’accelerat i egoista ritme de creixement del Primer Món, parlar de democràcia i diversitat pot ser només un entretingut exercici retòric. Mentrestant, les àfriques reals i metafòriques, *allà a fora*, o encerclant les grans metròpolis del món, truquen a la porta i reclamen la seva democràtica participació en l’establiment d’un nou model de progrés sostenible per a tota la humanitat.

La nostra història universal del Fuladú que ara ens toca escriure és justament la de l’encontre amb l’Altre de tu a tu, des del respecte i la reciprocitat i eliminant de l’imaginari occidental tot l’ampli repertori d’arguments de base racista orientats a perpetuar els desequilibris mundials i les desigualtats locals, que són en realitat l’autèntica font dels conflictes. No hi ha cultures “per naturalesa” incompatibles amb un procés de desenvolupament o incapaces de viure en democràcia. Hi ha diferents experiències històriques, diferents formes de concebre la vida i l’eina fabulosa del diàleg per facilitar el coneixement i l’entesa. Totes les cultures són aptes per aportar valors útils pel progrés de la humanitat, com deia també Senghor, des del moment que cada persona posseeix en els seus trets tots els valors de la condició humana. A la democràcia, finalment, li cal entendre –i actuar en coherència– que el dret a la igualtat és el dret a la diferència i que el dret a la diferència és el dret a la igualtat. Perquè la diversitat o la diferència no és el contrari de la igualtat. El contrari de la igualtat (en el fons sinònim de justícia) és la desigualtat (en el fons sinònim d’injustícia) que mai no hauria de fonamentar-se en la diferència. La diferència té unes implicacions culturals legítimes amb les quals podem relacionar-nos i enriquir-nos mútuament; en canvi la desigualtat és una construcció social que hem de combatre en defensa precisament de la dignitat humana i per tant, de la mateixa democràcia.

Notes:

Firmen aquest article: Sacri Buesa, Joan Colomer,

Rafael Crespo, Eugènia Cros, Aliou Diao, Pau Lanao, Anna López, Joan Manuel del Pozo, Núria Terés i Carme Vinyoles

¹ Ryszard Kapuscinski. “Rencontre l’étranger, cet événement fondamental”, a *Le Monde Diplomatique*, gener 2006

² Per a més informació consultar “Histoire de la Casamance. Conquête et résistance”. Christian Roche. Ed. Khartala, París 1985

³ Una dada ben significativa: mentre en moltes zones del planeta la població es multiplicava per quatre Àfrica tenia el 1900 els mateixos habitants que el 1600. Hi ha investigadors que han xifrat l’abast del genocidi provocat pel tràfic en 140 milions d’africans que serien els que hauria perdut el continent entre els segles XV i XIX.

⁴ L’herència del menyspreu cap a la cultura autòctona es manté en gran mesura; fa relativament poc temps que els historiadors africans n’intenten reconstruir el teixit bàsic per a fer-ne matèria d’estudi i divulgació.

⁵ En la pel·lícula “Camp de Thiaroye” (1988) el director Ousmane Sembene denuncia l’extermini dels joves senegalesos que van plantar cara a l’administració colonial.

⁶ El desencadenant de la revolta a la *banlieu* (zona suburbial) que envolta París va ser la mort per electrocució de Bouna Traoré i Zyed Benna, dos adolescents del barri de Clichy-sous-Bois. S’havien amagat en un transformador tot fugint de la policia que havia detingut a sis joves més sense donar-ne els motius i quan acabaven de jugar un partit de futbol.

⁷ Article “La revuelta de los superfluos”, *El País*, 27 de novembre de 2005. Ulrich Beck és professor de Sociologia de la Universitat de Munic.

⁸ Durant el 2006 es commemora el centenari del naixement del poeta i polític senegalès Léopold Sédar Senghor (Joal 1906-París 2001) reconegut com una de les principals figures de l’humanisme contemporani.

⁹ L’any 2000 l’Assemblea general de les Nacions Unides va fixar els següents vuit objectius que s’haurien d’assolir el 2015: eradicar la gana i la pobresa extrema; obtenir la matriculació primària universal; promoure la igualtat de gènere; reduir les taxes de mortalitat infantil; millorar la salut materna; combatre el VIH/SIDA i altres malalties; garantir la sostenibilitat del medi ambient; i fomentar una aliança mundial pel desenvolupament.